

УДК 340:12

П. Шапірко,
кандидат юридичних наук,
директор Миколаївського інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНА, ПРАВООХОРОННА ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ: АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ

В умовах здійснення соціально-економічних і політичних перетворень в українському суспільстві виникають якісно нові види відносин і взаємодії їх суб'єктів. У зв'язку із цим виникає необхідність закріплення, удосконалення й регламентації нових видів діяльності, які сприяють просуванню суспільства на шляху прогресу. Юридична діяльність при цьому є особливим феноменом, оскільки забезпечує цілісність правової системи. Оперативно-розшукова діяльність, яка традиційно розглядається в контексті правоохоронної діяльності, відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку й законності в сучасному суспільстві, що актуалізує її розгляд як особливого різновиду юридичної діяльності.

Розгляд сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності як особливого різновиду юридичної діяльності має базуватися на методологічних засадах розуміння самої юридичної діяльності. Цей аспект розгляду проблеми забезпечують праці С.Д. Гусарева, Б.В. Шагієва, В.М. Карташова, Е.Р. Чернової, А.І. Числова, В.М. Дубінчака та інших науковців.

Мета статті полягає у виявленні змістовних характеристик оперативно-розшукової діяльності як різновиду юридичної діяльності.

Будь-яка діяльність розуміється як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт. Суб'єктом діяльності можуть бути як окремі особи, так і їх колективні утворення (організації, установи), соціально-етнічні спільності (народ, нація), держава та її органи. Об'єктом

діяльності можуть виступати природні та суспільні явища й процеси природи [1, с. 297–298].

Будь-яка соціальна діяльність включає чотири взаємопов'язані підсистеми: 1) об'єктивні передумови, тобто потреби й інтереси суспільства, виражені в меті та завданнях соціальної діяльності; 2) суб'єктивно-регулятивну підсистему, тобто встановлення певних правил і планів досягнення цієї мети й задоволення цих інтересів (диспозиції); 3) виконавчу, тобто сукупність соціальних дій, спрямованих на реалізацію поставленої мети; 4) об'єктивно-результативну (результати діяльності).

Будучи залученою до сфери правового регулювання, соціальна діяльність отримує дещо інші, політико-юридичні властивості, що дозволяють розглядати її як самостійний тип діяльності. Соціальна діяльність може набути правових форм, що й відбувається в сучасному суспільстві, якому притаманне правове регулювання більшості суспільно значущих дій. Для визначення співвідношення соціальної діяльності та права використовується поняття правової діяльності. У його розумінні ми наслідуюмо висновки С.Д. Гусарева, який під правовою діяльністю розуміє вид соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого в процесі функціонування суспільних відносин відбувається створення права, його розвиток і матеріалізація [2, с. 80].

Поняття правової та юридичної діяльності не є тотожними. Вважаємо слушною думку Б.В. Шагієва [3, с. 11], який робить висновок, що категорія «правова діяльність» є ширшою за категорію «юридична діяльність», оскільки перша покликана охопити не лише дії суб'єктів, які здійснюють державну (публічну) владу, а й усіх юридичних і фізичних осіб. Правова діяльність як категорія загальнотеоретичної юриспруденції може претендувати на віддзеркалення в узагальненому вигляді всіх волевиявлень індивідів та їх об'єднань, що визнаються в певному суспільстві правильними й справедливими, забезпеченими офіційним захистом держави та такими, що викликають юридично значущі наслідки.

Для максимально повного й глибокого виявлення закономірностей оперативно-розшукової діяльності необхідно вирішити проблему класифікації форм, функцій і типів юридичної діяльності. У межах юридичної науки теорія юридичної діяльності є традиційною темою дослідження, якій присвячено праці С.С. Алексєєва, В.М. Горшенєва, С.Д. Гусарєва, В.М. Карташова, С.С. Сливки, О.В. Шмоткіна, А.Е. Жалінського та інших видатних учених-юристів. Проте низка спірних питань поки що не знайшла свого вирішення, зокрема, немає однозначності у визначенні поняття юридичної діяльності, її структури, типів, взаємозв'язків з іншими підсистемами соціальної системи. Певною мірою це зумовило недостатню теоретичну розробленість оперативно-розшукової діяльності як різновиду юридичної діяльності. Водночас відсутність теоретичного опрацювання поняття оперативно-розшукової діяльності не дає можливості надати повну характеристику юридичної діяльності. Щодо теорії оперативно-розшукової діяльності такі дослідження мають місце в галузевих і прикладних юридичних науках, а в теорії права цей аспект досі залишається відкритим. Тому в цьому дослідженні теоретико-правові висновки щодо класифікації юридичної

діяльності з певними застереженнями використовуються для аналізу оперативно-розшукової діяльності.

Вважаємо, що поняття «юридична діяльність» є доволі широким, таким, що дозволяє охопити своїм змістом її суб'єктів, засоби, методи й форми. У сучасному правознавстві існує багато підходів до визначення поняття «юридична діяльність». Юридична діяльність складає основу існування будь-якої правової системи суспільства.

Російські вчені В.М. Карташов та Е.Р. Чернова трактують юридичну діяльність як опосередковану правом трудову, управлінську, державно-владну діяльність компетентних органів, націлену на виконання суспільних завдань і функцій (створення законів, здійснення правосуддя, конкретизацію права тощо) та задоволення тим самим як загальносоціальних, групових, так і індивідуальних потреб та інтересів [4, с. 32; 5, с. 5]. Таким чином, автори акцентують увагу на державно-владному характері юридичної діяльності.

С.В. Масалітіна вважає, що юридична діяльність – це опосередкований правом процес функціонування відповідних суб'єктів, спрямований на задоволення суспільних потреб, здійснюваний, як правило, на професійній основі шляхом ухвалення державно-владних рішень загального й індивідуального характеру; він є різновидом соціальної діяльності [6, с. 13]. Вітчизняний дослідник С.Д. Гусарєв у монографічному дослідженні визначає юридичну діяльність як різновид правової діяльності, що здійснюється юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права [2, с. 85]. Отже, С.В. Масалітіна та С.Д. Гусарєв роблять акцент на професійному характері юридичної діяльності. Юридична діяльність спрямовується на право, здійснюється за допомогою правових засобів, регулюється правовими нормами, спричиняє правові наслідки, оцінює соціальні

явища з точку зору права та оцінюється правом [7, с. 207].

Звернемо увагу на те, що всі дослідники оминають питання про регулюючий характер юридичної діяльності, який проявляється в нормативному регулюванні суспільних відносин, індивідуальному правовому регулюванні в процесі правозастосування, впливу на правосвідомість під час правоінтерпретаційної діяльності. Отже, юридична діяльність завжди має регулятивний характер.

Специфіка юридичної діяльності полягає в тому, що вона містить специфічні ознаки, які визначають її організаційно-управлінську сутність і призначення, суб'єктний склад і межі свого прояву. Вона пов'язана з розглядом юридичних справ, правовою кваліфікацією, здійснюється виключно уповноваженими на те органами держави, приватними особами та іншими суб'єктами. Юридична діяльність завжди виявляється в здійсненні операцій із нормами права для вирішення конкретних юридичних справ (перевірка справжності юридичної сили норми права, перевірка правильності тексту статті нормативного акта, його тлумачення тощо).

Враховуючи висновки Е.Р. Чернової, С.Д. Гусарева, В.М. Карташова, пропонується така класифікаційна модель юридичної діяльності:

1) за обсягом впливу на суспільні відносини розрізняють нормативне та індивідуальне правове регулювання;

2) за формою вираження юридичного результату розрізняють правотворчу, правозастосовну, правоінтерпретаційну, правосистематизуючу, правоконкретизуючу діяльність;

3) залежно від функцій права, які забезпечуються в його процесі, виділяють регулятивну, охоронну, захисну, компенсаційну, виховну, культурну та інші види діяльності;

4) залежно від типу використаних правових засобів виділяють адміністративно-правові (реєстрація, посвідчення, дозвіл, легалізація, ліцензування

тощо), кримінально-процесуальні (запобіжні заходи, слідчі дії, засоби дізнання), оперативно-розшукові (опитування, контрольна закупка, візуальне спостереження тощо) види діяльності;

5) за масштабом здійснення діяльності може бути загальнодержавного та локального рівня;

6) за особливостями процесуальних форм діяльності є адміністративно-юрисдикційною, кримінально-процесуальною, цивільно-процесуальною, господарсько-процесуальною, кримінально-виконавчою. За цим критерієм можливий також внутрішньовидовий поділ: діяльність у вигляді виконавчого й дисциплінарного, нагородного, контрольно-наглядного провадження, у тому числі й оперативно-розшукова діяльність;

7) за суб'єктом юридичної діяльності виділяють юридичну діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також недержавних суб'єктів, уповноважених на здійснення юридичної діяльності (адвокатська діяльність). У свою чергу в межах діяльності державних органів слід виокремити юридичну діяльність правоохоронних органів;

8) за критерієм професійної спрямованості або спеціалізації юридичної роботи є змога виокремити такі види, як прокурорська, судова, слідча, нотаріальна, виконавча, консультативна, адвокатська діяльність. В умовах сучасного стану розвитку правової науки, професіоналізації правової роботи видається можливим виокремити як окремі види правозахисну та оперативно-розшукову діяльність.

За підсумками цієї типологізації можна визначити оперативно-розшукову діяльність як вид правозастосовної кримінально-процесуальної діяльності правоохоронних органів держави з переважно охоронною та захисною функціональною спрямованістю.

Ключовим поняттям для визначення оперативно-розшукової діяльності виступає те, що вона є різновидом правоохоронної діяльності. Правоохоронна

Література

1. Кузнецов В.Г. *Философия : [учебник]* / В.Г. Кузнецов, И.Д. Кузнецова, В.В. Миронов, К.Х. Момджян. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 519 с.
2. Гусарев С.Д. *Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : [монографія]* / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.
3. Шагиев Б.В. *Юридическая деятельность в современном российском обществе: теоретико-правовой аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01* / Б.В. Шагиев. – М., 2003. – 22 с.
4. Карташов В.Н. *Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность* / В.Н. Карташов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1989. – 182 с.
5. Чернова Э.Р. *Юридическая деятельность в механизме правового регулирования: на примере деятельности органов внутренних дел МВД РФ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01* / Э.Р. Чернова. – Владимир, 2007. – 26 с.
6. Масальтина С.В. *Юридические формы государственной деятельности в условиях современной политико-правовой модернизации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01* / С.В. Масальтина. – Белгород, 2009. – 21 с.
7. Гусарев С.Д. *Юридична деонтологія : [навч. посібник]* / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К. : ВІРА-Р, 1999. – 506 с.
8. Байтин М.И. *Сущность и основные функции социалистического государства* / М.И. Байтин. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та, 1978. – 400 с.
9. Числов А.И. *Правоохранительная деятельность: сущность и реализация : [монография]* / А.И. Числов. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та МВД России, 1999. – 288 с.
10. Дубінчак В.М. *Сутність правоохоронної діяльності* / В.М. Дубінчак // *Правова держава*. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – Вип. 18. – С. 577–583.
11. Погорєцький М.А. *Про необхідність викладання навчальної дисципліни «Основи та правове регулювання оперативно-розшукової діяльності» у вищих юридичних закладах України* / М.А. Погорєцький // *Право України*. – 2003. – № 7. – С. 113–117.

